

KÖRNYEZETTUDATOS, FENNTARTHATÓ GAZDÁLKODÁS VAGY KÍMÉLETLEN ÖNZÉS?

SOÓS ANITA

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem 2100 Gödöllő, Páter Károly utca 1.

ÖSSZEFOGLALÁS

Földünk egy különleges, varázslatos hely. Naprendszerünkben ez az egyetlen Bolygó, ahol élni tudunk. A Föld a mi otthonunk, nem csak nekünk, embereknek, de több millió különböző élőlénynek is. A szabad szemmel láthatatlan baktériumoktól a növényeken át a hatalmas bálnákig. Földünk nagyon nagy veszélyben van. Az egész emberiségnek össze kell fognia, hogy meg tudjuk menteni a ma ismert élővilágot. Mindannyian hallottunk már az egész földet érintő éghajlatváltozásról, amelyet elsősorban az emberi tevékenység okozott. A bányászat, az erdőirtás, a vizek szennyezése, a közlekedés és szállítás. Talán még nincs minden veszve? Meg tudjuk óvni a Bolygónkat, hogy legyen holnapunk? Ha mindannyian fenntarthatóan bánunk közvetlen környezetünkkel, akkor még megállíthatjuk a folyamatot. A fenntarthatóság a jövő záloga. Sokan aggódnak már a környezetért. A fenntarthatóság azt is jelenti, felelősséggel viselkedünk egymás iránt. A változás a kezünkben is ott van, csak élnünk kell vele. Jelen cikk fő célja a fenntarthatóság, a környezettudatosság, a környezettudatos magatartás elemzése gazdálkodók bevonásával. A tanulmányban szekunder források felhasználásán túl kutatási kérdéseimhez kapcsolódva mélyinterjúkat és kérdőíves megkérdezésen alapuló feltáró kutatást is végeztem, melynek segítségével átfogó információkat gyűjtöttem össze a témáról.

ENVIRONMENTALLY CONSCIOUS, SUSTAINABLE FARMING OR RUTHLESS SELFISHNESS?

ABSTRACT

Our planet is a special, magical place. It is the only planet in our solar system where we can live. Earth is our home, not just for us humans, but for millions of different creatures. From bacteria invisible to the naked eye to plants and giant whales. Our Earth is under great threat. All of humanity must work together to save the world as we know it today. We have all heard about climate change affecting the whole planet, caused primarily by human activity. Mining, deforestation, water pollution, traffic and transport. Maybe all is

not lost? Can we protect our planet so that we have a tomorrow? If we all treat our immediate environment sustainably, we can stop the process. Sustainability is the key to the future. Many people are already concerned about the environment. Sustainability also means acting responsibly towards each other. Change is within our reach, we just have to take it. The main objective of this article is to analyse sustainability, environmental awareness and environmental behaviour through the involvement of farmers. In addition to using secondary sources, I have conducted in-depth interviews and exploratory research based on a questionnaire survey to address my research questions and gather comprehensive information on the topic.

BEVEZETÉS ÉS IRODALMI ÁTTEKINTÉS

Magyarország számára az Uniós csatlakozás igen fontos esemény volt. A magyar agráriumnak szüksége van külső támogatásokra, mivel hazánk erőforrásai nem elegendők az ágazatnak.

A mezőgazdasági tevékenység és a környezetvédelem szorosan kapcsolódik egymáshoz. A mezőgazdaság szerepe mára már átalakult. A fenntartható mezőgazdaság és a mezőgazdaság szerepe népszerű téma a szakemberek körében. Az EU-ban egyre nagyobb hangsúlyt kapnak a természeti erőforrásokat fenntarthatóan kezelő földhasználati formák és gazdálkodási elemek. A fenntartható agrárgazdaság kialakulásában, működtetésében és megvalósításában kiemelt szerep jut az agrár-környezetgazdálkodási programoknak. A gazdálkodóknak nyújtott támogatás a környezettudatos és a fenntartható gazdálkodást segíti. Az alapelvek biztosítják, hogy a gazdálkodás környezeti, gazdasági és társadalmi szempontból egyaránt fenntartható gazdálkodási módot eredményezzen. A folyósított támogatások akkor lehetnek eredményesek, ha azok nem csak néhány parcellán, hanem minél nagyobb, térségi szinten is megvalósulnak.

A környezettudat

Banerjee–Mckeage (1994) a környezettudatot, mint különböző hitek és hiedelmek együttesét definiálta. Ezek a hitek elsősorban a környezet és ember kapcsolatára, a környezet, a környezeti problémák fontosságára, az életstílus és a gazdasági rendszerek átalakításának környezeti hatására vonatkoznak. *Dembkowski–Hanmer-Lloyd* (1994) szerint a környezettudatosság komplex rendszere az értékeknek, hiedelmeknek és attitűdöknek. *Stern et al.* (1995) környezetileg szignifikáns magatartásként említi a környezettudatos magatartást, két megközelítésből definiálja. Az egyik szerint a környezettudat ott nyilvánul meg, hogy az adott viselkedésformának mekkora hatása van a környezet állapotára. Az egyénnek nincs határozott szerepe a magatartás kialakulásában, mert a környezetre gyakorolt hatás akár indirekt módon is létrejöhet. A másik szerint pedig – a szándékorientált meghatározás – a cselekvő szempontjából írja a környezettudatos magatartást, és nem foglalkozik azzal, hogy a környezet állapotában történt-e valamilyen változás (*Stern*, 2000).

Demográfia

Egyes vizsgálatok alapján az életkor negatív viszonyban áll a környezettudatos magatartással (Moon *et al.*, 2002; Ottman, 1998; Straughan– Roberts, 1999), tehát a fiatalabbak nagyobb hajlandóságot mutatnak a környezettudatos magatartásra. További tanulmányok szerint az idősebb korosztály (pl. Roberts, 1996) viselkedik inkább környezetbarát módon. Bizonyos vizsgálatok azonban semmilyen korrelációt sem találtak az életkor és a környezettudatos magatartás között (pl. Kinneer *et al.*, 1974).

Az iskolai végzettség több kutatásban is pozitívan kapcsolódik a környezettudatos magatartással (pl. The Roper, 1990; Roberts, 1996). A magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők fejlettebb környezeti tudással rendelkeznek, hozzáállásuk ezt visszaigazolja (Diamantopoulos *et al.*, 2003). Kinneer és munkatársai (1974) szerint nincs kimutatható összefüggés az iskolai végzettség és a környezettudatos magatartás között.

Felelősség

A felelősség vizsgálatok arra keresték a választ, hogy az egyének szerint a környezetvédelem feladatainak megvalósítása mely gazdasági- társadalmi réteget terheli. Az általános feltételezés szerint a fogyasztó más gazdasági szereplők beavatkozását hatékonyabbnak ítéli a környezetvédelemben, akkor a felelősséget is ezekre a csoportokra hárítja. Ezt a feltevést támasztja alá Maibach 1993-ban megjelent tanulmánya, ami alapján a magas szintű környezeti attitűdök mellett is sokan a kormányzattól várják a környezetvédelem megoldását.

Számos, környezettudattal foglalkozó kutatás mutatja be a környezeti tudást a környezettudatos magatartással kapcsolatban (Pieters 1991; Lubell, 2002).

Környezettudatos gazdálkodói magatartás

A környezetvédelem megköveteli a termelő szférában dolgozóktól a környezettudatos magatartást. Ennek következtében a környezettudatos magatartás vizsgálata többek között a mezőgazdasági termelés területére is kiterjedt. A kutatások az ökológiai és a konvencionális gazdálkodók termelési gyakorlatát hasonlították össze (Harris *et al.*, 1980), mások pedig a gazdálkodók termeléshez kapcsolódó hit- és értékrendszerét elemezték (Dahlberg, 1986). Beus–Dunlap (1994) egy kidolgozott magatartási index segítségével vizsgálta a gazdálkodók termelési gyakorlatát és arra a következtetésre jutott, hogy a gazdálkodók termelési szemléletük szoros összefüggést mutatnak vizsgált magatartásukkal.

A környezetpolitikáról röviden

Az 1989-ben induló társadalmi-gazdasági átalakulással párhuzamosan, a magyar környezetpolitika fokozatosan hátra hagyott a központi tervezés mechanizmusaival és megteremtette a piacokonform szabályozás feltételrendszerét (Pálvölgyi, 1999).

A környezet védelmének kiemelkedő anyaga az 1995. évi LIII. törvény, ami a környezet védelmének általános szabályaival teremt megfelelő keretet az egészséges környezethez való alkotmányos jogok érvényesítésére és elősegítésére. A Nemzeti Környezetvédelmi Program (NKP I.), célként azt tűzi ki, hogy a társadalmi-gazdasági feladatok

végrehajtásával párhuzamosan, azokkal együtt kell a környezetvédelem problémáit *Megoldani*. Legfontosabb feladatként az ezredforduló korszerű, környezetbarát agrárgazdaságának kialakítását tűzi ki. Az NKP I. tapasztalatára, és az EU 2010-ig érvényes, a tagországok számára iránymutatásul szolgáló 6. Környezetvédelmi Akcióprogramjára alapozva kidolgozásra, és elfogadásra került a Nemzeti Környezetvédelmi Program II (2003–2008). Céljai között a környezet- és természetvédelemmel kapcsolatos ismeretek, a környezettudatosság és a környezetvédelmi célú együttműködés erősítése is szerepel (MK, 2003). A mezőgazdasági összefüggéseket a vidéki környezetminőség, terület- és földhasználat akcióprogram tartalmazza. A dokumentum a mezőgazdasággal kapcsolatban felveti a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program (NAKP) mérvadóságát a környezetvédelemben. Az NAKP agrár- és vidékfejlesztési, környezet- és természetvédelmi célokat valósít meg, így tehát valamennyi tematikus akcióprogramhoz kapcsolódik (Katonáné Kovács, 2006).

Az agrár-környezetvédelem röviden

A fenntartható agrárgazdaság kialakításának és működtetésének legfontosabb eszközei a 2078/92-es EGK rendelet szerint kidolgozott nemzeti agrár-környezetvédelmi programok. Ezek jelentik a majdani uniós vidékfejlesztési rendelet (1257/99) értelmében, a tagállamok vidékfejlesztési tervének egyetlen betartandó elemét (Mile, 2004). Ennek megfelelően, a magyar agrár-környezetvédelemben jelentős hozzáállási áttörést az 1999-ben megalkotott Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program és ennek támogatási rendszerben való 2002-es első megjelenése jelentett (Katonáné Kovács, 2006). A program évente igénybe vehető területalapú támogatást nyújtott a célprogramok feltételeit vállaló gazdálkodóknak, elősegítve így a környezetbarát termelési módszerek elterjedését a mezőgazdaságban (Mile, 2004).

Magyarországon 2002-ben indult el a hazai költségvetésből támogatott Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program (NAKP). 2004 óta EU-forrásból ugyancsak van lehetőség az agrár környezetgazdálkodási (AKG) programhoz csatlakozott gazdálkodók támogatására. A támogatás az előírások teljesítésével a többletköltségeket és a bevételkiesést kompenzálja. Az agrár-környezetgazdálkodási intézkedés általában ötéves időtávra szól, jelentkezni a program indulásának évében lehet.

Az Uniós csatlakozást követően Magyarországon 2004–2009 között a Nemzeti Vidékfejlesztési Terven (NVT) belül, 2009–2014 között pedig az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program (ÚMVP) keretében nyílt lehetőség az Agrár-környezetgazdálkodási programhoz való csatlakozásra. 2015 ősztől pedig a Vidékfejlesztési Program (VP) keretén belül is lehetőség nyílt AKG támogatás igénylésére. A program a kezdetektől fogva kedvelt a gazdálkodók körében.

ANYAG ÉS MÓDSZERTAN

A tanulmány fő célja annak megállapítása, hogy milyen hatással van az agrár-környezetgazdálkodási támogatási programban való részvétel a gazdálkodók környezettudatos magatartására.

Egyrészt szekunder források felhasználásával, meglévő adatokból vontam le következtetéseket, olyan külső forrásokból, mint pl. honlapok, kiadványok, folyóiratok, másrészt saját primer vizsgálatokat is végeztem. Primer adataimat személyes, illetve telefonos megkérdezés útján gyűjtöttem össze, majd elemeztem a kapott válaszokat. Személyes felkeresés keretében kérdőíves felmérést végeztem a munkám által ismert mezőgazdasági termelők körében. A vizsgált 100 gazdálkodó közül 59 részt vesz abban az AKG programban, amelynek elemzése tudományos munkám alapját képezi. Így lehetőségem van összehasonlítani a „hagyományos” és az agrár-környezetvédelmi programban részt vevő gazdálkodók környezettudatos magatartását.

EREDMÉNYEK ÉS ÉRTÉKELÉSÜK

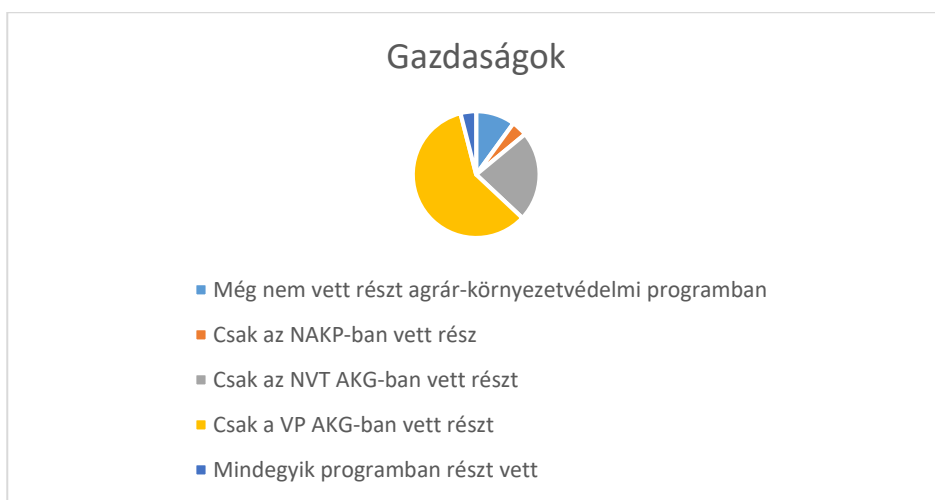
Az AKG programban résztvevőknek egy jóval magasabb szintű agrár-környezetvédelmi szabályokat kell betartaniuk a programból nem támogatott gazdálkodókhoz képest. A támogatott gazdák nem csupán támogatást kaphatnak, de környezettudatos termelői magatartásuk javul.

1.táblázat: Az AKG programban részt vett gazdaságok száma

AKG programban részt vett	Gazdaságok száma (db)
Még nem vett részt agrár-környezetvédelmi programban	10
Csak az NAKP-ban vett rész	4
Csak az NVT AKG-ban vett részt	23
Csak a VP AKG-ban vett részt	59
Mіндеgyik programban részt vett	4
Összesen	100

Forrás: saját kutatás alapján saját szerkesztés (2023)

Véleményem szerint a környezettudatosságra pozitív hatással van az agrár-környezetgazdálkodási programban való részvétel a „hagyományos” gazdálkodással szemben. Az elmondások alapján azt gondolom, hogy akik régebb óta vesznek részt AKG programban, azok magasabb szintű környezeti tudással rendelkeznek, ami azzal is magyarázható, hogy a régebbi AKG programnál a mai, VP AKG program szigorúbb feltételeket szab a gazdálkodóknak a támogatások igénybevételéhez. A korábbi évekhez képest színvonalasabb és egyre több szaktanácsadói hálózat áll rendelkezésre, ahol a gazdálkodók szakmai segítséget kaphatnak.

Forrás: saját szerkesztés (2023)

1.ábra: A gazdaságok megoszlása

A gazdálkodók többsége foglalkozik a környezet problémáival, fontos a környezetbarát gazdálkodói magatartás, és véleményem szerint a fiatalabb gazdálkodók hajlandóbbak a környezetvédelem érdekében több anyagi és egyéb vállalásokra. A jelenlegi agrár-környezetgazdálkodási program a résztvevő gazdálkodók szemléletére pozitívan hat. Azon gazdálkodók, akik a korábbi NVT AKG-ban is részt vettek, nagyobb szintű környezeti tudással rendelkeznek, jobban védik környezetüket.

A megkérdezettek alig fele, 42%-a gondolja úgy, hogy saját termelő tevékenységével a környezet védelméhez hozzájárul. A termelők többsége saját termelését nem tartja környezetvédelmi szempontból pozitív lépésnek.

Azok, akik meg vannak győződve tevékenységük pozitív környezeti hatásáról, jobban odafigyelnek a környezetet károsító tevékenységek mellőzésére (*Kinnear et al.*, 1974).

Szakirodalmi forrásokra támaszkodva egyetértek azzal, hogy a hatékonyságot olyan szociális tényezők befolyásolják, mint a családi háttér, neveltetés, illetve a társadalmi elvárások (*Stanley-Lasonde*, 1996; *Pieters*, 1991). Hazánk komoly átalakuláson megy keresztül, egészségünk és környezetünk védelme egyre inkább népszerűbbé válik. Így tehát a érzékelt hatékonyság is várhatóan javulni fog, amely nem csupán a gazdálkodók, de valószínűleg a társadalom különböző rétegeiben mérhetővé válik majd.

A termelők egyetértenek abban, hogy nekik is tenniük kell azért, hogy természeti értékeinket megőrizzük.

Úgy tűnik, az agrár-környezetgazdálkodási programokban való részvétel kedvező hatással van a gazdálkodók környezettel szembeni felelősségérzetére. Érzik felelősségüket, ellenben úgy gondolják, külön-külön nem célravezetőek a természeti környezet állapotának megőrzésében, javításában.

Azok a termelők, akik ott laknak ahol gazdálkodnak, saját lakóhelyük tisztaságának, környezeti állapotának megőrzése érdekében odafigyelnek tevékenységük környezeti

hatásaira. Ezek alapján és a szakirodalomra hagyatkozva a hatékonyságot számos olyan tényező befolyásolja, mint a neveltetés, a családi háttér, a belátás, stb. Mindezek tehát kedvező hatást gyakorolnak a magatartásra. Ámbár napjainkban egyre inkább jellemzőbb, hogy a gazdálkodók különféle időjárási, piaci nehézségek, gazdasági megfontolásból és más anyagi és megélhetési problémák miatt döntenek a környezetbarát gazdálkodás mellett. A környezettudatos gazdálkodói magatartás megfelelő anyagi ösztönzéssel javítható lenne.

KÖVETKEZTETÉS

Az agrár-környezetvédelmi programban résztvevő gazdálkodók igyekeznek minden jogszabályt betartani annak érdekében, hogy a támogatást megkaphassák. Azok a gazdálkodók, akik meg vannak győződve arról, hogy környezetbarát magatartásukkal tesznek a környezet védelméért, többet is nyújtanak azért.

Az agrár-környezetvédelmi támogatási rendszerben való jelenlét befolyásolja a mezőgazdasági termelők környezeti tudását. Azok a gazdálkodók, akik részt vesznek, vagy régebb óta vesznek részt az agrár-környezetvédelmi programban, több ismerettel rendelkeznek a környezettel, annak állapotával kapcsolatban. Az agrár-környezetvédelmi programokban való részvétel pozitívan hat a termelők környezettudatának fejlesztésére. A környezetkímélő gazdálkodás támogatásában az államnak különös szerepe van.

A környezettudatos gazdálkodás formálásában az agrár-környezetgazdálkodási programban való hosszabb idejű részvételre, és támogatásra van szükség. A környezettudatos termelői magatartás hazánkban csakis anyagi ösztönzés révén javítható számottevően. A gazdálkodók magatartása még nem olyan fejlett az agráriumban, hogy motiváló tényezők nélkül magatartásukban jelentős javulást tapasztalnánk. A problémát nehezíti, hogy a magyar agráriumban a környezettudat még nem érte el azt a szintet, hogy a társadalom többsége önként, fenntartható, környezetbarát magatartást tanúsítson. A megkérdezett gazdálkodók többsége szerint a gyakorlatban jelenleg még nem tudják finanszírozni a környezettudatossággal és fenntarthatósággal kapcsolatos törekvéseinek költségeit. Véleményük alapján indokolatlanul drágának tartják a törekvést támogató eszközöket, valamint a technológiákat is.

IRODALOMJEGYZÉK

- Banerjee, B. – McKeage, K. (1994): How Green is My Value: Exploring the Relationship between Environmentalism and Materialism. Advances in Consumer Research, Vol. 21. No. 1, p. 147-152.*
- Beus, C. E. - Dunlap, R. E. (1994): Agricultural Paradigms and the Practice of Agriculture. Rural Sociology, 59(4), p. 620-635.*
- Dahlberg, K. A. (1986): Introduction: Changing Contexts and Goals and the Need for New Evaluative Approaches. in Dahlberg, K. (ed.) New Directions for Agriculture and Agricultural Research, Totowa, p. 1-27.*

- Dembkowski, S. – Hanmer-Lloyd, S. (1994):* The Environmental Value-Attitude-System Model: a Framework to Guide the Understanding of Environmentally Conscious Consumer Behaviour. *Journal of Marketing Management*, 10. p. 594-603.
- Diamantopoulos, A. - Schlegelmilch, B. B. - Sinkovics, R. R. - Bohlen, G. M. (2003):* Can Socio-demographics Still Play a Role in Profiling Green Consumers? A Review of the Evidence and the Empirical Investigation. *Journal of Business Research*, Vol. 56., Issue 6., p. 34.
- Harris, C. K. - Powers, S. E. - Buttel, F. H. (1980):* Myth and Reality in Organic Farming: a Profile of Conventional and Organic Agriculture. *Newsline*, 8., p. 33-43.
- Katonáné Kovács J. (2006):* Az agrár-környezetvédelem és a vidékfejlesztés összefüggései az Európai Unióhoz történi csatlakozás tükrében. Doktori (PhD) értekezés, Interdiszciplináris Társadalom- és Agrártudományok Doktori Iskola, DE ATC AVK, Debrecen, p. 22, 42-45., 63-70.
- Kinnear, T. C. - Taylor J. - Ahmed, A. (1974):* Ecologically Concerned Consumers: Who Are They? *Journal of Marketing*, Vol. 38., No. 2., p. 20-24
- Kinnear, T. C. - Taylor J. - Ahmed, A. (1974):* Ecologically Concerned Consumers: Who Are They? *Journal of Marketing*, Vol. 38., No. 2., p. 20-24
- Lubell, M. (2002):* Environmental Activism as Collective Action. *Environment and Behavior*, Vol. 34. No. 4., p. 431-454.
- Maibach, E. (1993):* Designing Health Messages: Approaches from Communication Theory and Public Health Practice. Sage Publications Inc., London, ISBN 0803953984, p. 112.
- Mile Cs. (2004):* A nemzeti Agrár-környezetgazdálkodási Program hatékonyságának vizsgálata. *Gazdálkodás*, 2004/6., p. 52-54.
- Moon, W. et al. (2002):* Willingness to Pay for Environmental Practices: Implications for Eco-labeling. *Land economics*, Vol. 78. No. 1., p. 88-120.
- Ottman, J. A. (1998):* Green Marketing: Opportunity for Innovation. Online Edition: http://www.greenmarketing.com/Green_Marketing_Book, p. 25, 34.
- Pálvolgyi T. (1999):* Környezetpolitika, kutatás-fejlesztés és innováció Magyarországon: helyzetkép, kihívások és stratégiák az ezredfordulón. Környezetvédelmi Minisztérium, OMFB Technológiai Előrettekintési Program, Budapest, p. 9., <http://www.nkth.gov.hu/letolt/kutat/tep/kornyezet/palvolgyi.pdf>
- Pieters, R. G. M. (1991):* Changing Garbage Disposal Patterns of Consumers: Motivation, Ability and Performance. *Journal of Public Policy and Marketing*, Vol. 10. No. 2., p. 59-76.
- Roberts, J. A. (1996):* Green Consumers in the 1990s: Profile and Implications in Advertising. *Journal of Business Research*, Vol. 36., No. 3., p. 217-231.
- Stern, P. C. (2000):* Toward a Coherent Theory of Environmentally Significant Behavior. *Journal of Social Issues*, 56. p. 407-427.
- Stern, P.C. - Dietz, T. - Kalof, L. - Guagnano, G. A. (1995):* Values, Beliefs and Pro-environmental Action: Attitude Formation toward Emerging Attitude Objects. *Journal of Applied Psychology*, 25., p. 1611-1636.

Straughan, R. D. – Roberts, J. A. (1999): Environmental Segmentation Alternatives: a Look at Green Consumer Behavior in the New Millennium. Journal of Consumer Marketing, Vol. 16., No. 6., p. 558-575.

The Roper Organization (1990): The Environment: Public Attitudes and Individual Behavior, commissioned by S. C. Johnson and Son. In: Iyer, E. – Banerjee, B. – Gulas, C. (1994): An Expose on Green Television Ads. Advances in Consumer Research, Vol. 21., No. 1., p. 292-298.